

Bernard Lehete, Eustorg de Beaulieu eta Bernard Detxepare Errenazimenduko hiru gizon

Patri **U**rkizu*

Ikerketa lan honetan, Bernard Leheten omenez Eustorg de Beaulieu poetak idatzi zuen ehun bertsoetako poema, -ia ezezaguna euskaldunen artean-, emateaz gain, Bordelen bizi zen erregearen abokatu jeneralaren bizi zertzelada batzuek aurkezten dira, eta bidenabar, Clément Marot-en eskolakoa zen Beaulieu eta Detxepareren poesiaz izan daitezkeen harremanez, -Lehet saratarra bitartekari zitekeelarik-, ikerketa bide berria proposatzen. Lan honek, noski, Errenazimenduak Bordelen, hots, XVI. mendeko lehen partean izan zuen kultur eta literatur giroa hobeto aztertzea eta ezagutzea ekarriko liguke.

Giltz-Hitzak: Errenazimendua. Frantses poesia. Euskal poesia.

Dans cette étude, en plus du poème de cent vers -quasiment inconnu des basques- écrit par le poète Eustorg de Beaulieu en hommage à Bernard Lehete, on présente quelques détails sur la vie de l'avocat général du roi qui résidait à Bordeaux, et on propose une nouvelle voie d'investigation sur les relations qui purent exister entre la poésie de Beaulieu, appartenant à l'école de Clément Marot, et celle de Detxepare -Lehet, de Sare, étant le lien entre les deux-. Ce travail apporterait, sans aucun doute, une meilleure connaissance du domaine culturel et littéraire bordelais pendant la Renaissance, c'est-à-dire, dans la première partie du XVIe siècle.

Mots Clés: Renaissance. Poésie française. Poésie basque.

En el presente estudio, además de aportarse el poema de cien versos -casi desconocido por completo entre los vascos- escrito por el poeta Eustorg de Beaulieu en homenaje a Bernard Lehete, se presentan algunos detalles sobre la vida del abogado general del rey que residía en Burdeos, y se propone una nueva línea de investigación sobre las relaciones que pudieran existir entre la poesía de Beaulieu, perteneciente a la escuela de Clément Marot, y la de Detxepare -pudiendo ser el saratarra Lehet el enlace entre ambos-. Este trabajo aportaría, sin duda, un mejor conocimiento acerca del ambiente cultural y literario bordelés en el Renacimiento, es decir, en la primera parte del siglo XVI.

Palabras Clave: Renacimiento. Poesía francesa. Poesía vasca.

* Eusko Ikaskuntza. Miramar Jauregia. Miraconcha, 48. 20007 Donostia.

Eugene Goyheneche (1915-1989) euskal historialariaren heriotzetik hamartea iragana delarik, benetan egoki deritzot Eusko Ikaskuntzak hartu erabakiari, alegia, haren oroimena ez ahanzteari eta aitzakia horrekin zenbait ikarle biltzeari, eta beren esparruko gaiak elkarri ezagutarazteari.

Beti estimu eta balio handitan izan ditut Goyhenecheren ikertze eta zabaltze lanak, deitoratzen dudalarik soilik Bordelen aurkeztu zuen tesia, *Onomastique du Nord du Pays Basque (XIe - XVe siècles)* tamalez oraindik argitaragabe izana, zenbait ohar *Onomasticon Vasconiae* [Knörr..., 1991:292-305] liburuan agerturik izan arren. Ohi zuen bezala, lehen eskuko dokumentazioa bertan plazaratuko liguke, noski, eta euskararen Erdi Aroko historiako baliagarri gertatuko, inolako dudarik gabe.

Dena delarik, –eta espero dezagun ez dezan denbora luzez itzalpean iraun lan horrek–, hel diezaiogun, gure gaurko lantxoari. XVI. mendeko, alegia, errenazimenduko hiru gizon jo ditut begiz, eta beren arteko harreman, lotura eta lanei buruzko zenbait gogoeta aurkeztera natorkizue.

Bernard Lehete, Eustorg de Beaulieu eta Bernard Detxepare.

Lehetetarrak, etxe noble bateko ziren, jada 1135. urtean Martin de Lehet ageri denez Nafarroako erregearen kontseiluko partaide gisara [Lamant-Duhart, 1997:262]. Geroagokoak dira, noski, Bertrand de Lehet eta Auger de Lehet, Goyhenechek argitaratu [1990:444 hur.] 1499ko agiri batean, Baiona eta Miarritzen arteko itun batean balearen eskubidezkoa zatia zela eta, azaltzen direnak, legetan lizentziatu eta batxiler, hala nola Baionako eliza nagusiko kalonje bezala.

Ez dakigun arren gauza handirik Bernard Leheteren bizitzaz, egia esan, badakigu zertxobait bederen. Adibidez, Alfred Lassus-ek dioskunez [1993: 179-211], Sarako familia nobleetarik zela, oraindik bertako etxe eder batek izen bera daramalarik. M.A. Pegg-ek [1964:239] emaniko ohar batez jakin, badakigu, berriz, 1514. urtean Tolosan, hau da Frantziako Toulouse-n, ikasten ari zela eta bertan *lecteur* –irakurle– gisa aritu zela 1516an. Urte batzuek geroxeago abokatu zela Guyenne-ko amiralgoan (1524-1529) eta abokatu jenerala legez lanean hasi zela 1529an, kargu berean jarraikiz 1560a arte, azken hatsa 1562an eman zuelarik Bordelen.

Suertatu zaigu ere bere autografo dotorea ikustea hala nola bere seme Joanesena Bordeleko herri liburutegian, eta bidenabar Girondako Artxiboetan [1901] aurki daitezke beste zenbait albiste bere bizitzaz. Hala nola 1530.eko abuztuaren 22an hartu zuela bere lan kargua, aurrekoa, Thomas Cousinier Provence-ko Parlamentuko lehendakari bezala hautatua izan zelako [Archives..., Fond 1B].

Halaberetsu badakigu bere seme Joanesi utzi ziola kargua, 1554eko martxoaren 4ean, Fontainebleau-n sinatu agiriaren arabera, baina honek ezin izan zuela karguaz arduratu 1560a arte gatzetxo zelako oraindik. Halere, 1564an gure Bernard Laheteren semea Joanes prokuradore jenerala zen, eta eliza

erreformatuko Guilloche kontseilariaren lehengusua. Hau dela eta katoliko zenbaitek salatu egin zuten [*Lettre contre Lahet*] haren jauregia erreformatu iraultzaileen babeslekua bilakatua zelako, eta istilu anitz pairatu zituen kausa honengatik. Dena den, Parisen hil zenean 1572an Bordeleko Parlamentu osoak parte hartu zuen hileta elizkizunetan, zeinek adierazten duen argi eta garbi zein estimu handitan zeukaten Bordeleko hiritarrek gure Joanes.

Hemen interesatzen zaiguna, ordea, bere aita Bernard da, zeren honek bildu zituen, bederen, bi poeta handiren laudorioak. Bata Beñat Detxepare, lehen euskal liburu inprimatuaren egilearen partetik, eta bestea Eustorg de Beaulieu garaian poeta ospetsu zenarenetik.

Detxepare, 1533an Baionako *Statuta Synodialis* direlakoak egiten egon ondoren [Colombies, 1533] honelaxe hasten du 1545ean, justuki, hain eza-guna den bere poema liburuaren eskaintza:

*Erregueren advocatu vitezco eta nobleari virtute eta hon guciez complituyari
bere iaun eta iabe Bernard Leheteri bernard echeparecoac haren cerbitzari chipiac
gogo honez gorayncy baque eta osağarri....*

Aurreraxeago euskalzaletzat jotzen du, noski, alegia, euskara ohoratu duela abokatu bordelesak, seguruen inprimatze baimena lortzeko bitartekari izanen baitzen, hitzokin:

*Eta ceren oray çuc iauna noble eta naturazcoac beçala baytuçu estimatzen
goratzen eta ohoratzen heuscaraz çuri neure iaun eta iabia beçala igorten darauri-
tzut heuscarazco copla batzu...*

Eta bukaeraldean koplen helburua honelaxe agertzen digu:

*...eta bascoec bercec beçala duten bere lengoagian scribuz cerbait doctrina
eta plazer harceco solas eguïteco cantatzeco eta denbora igaraiteco materia...*

Nabari denez, musikak eta kantak berekin dakarren plazera ere ez zegoen *coplac* idaztean egileak zituen helburuetarik at. Ez naiz honetaz gehiago mintzatuko aski baitira aritu ni baino lehenago hainbat eta hainbat kritikari, tartean Haritschelhar jauna bera. Mintza nadin, beraz, Eustorg de Beaulieutaz, honek ez hitz lauz baizik bertsoan, aitzinago emango dugun ehun bertsolerroko poema eskaini zionez gure Bernard Laheteri.

Eustorg de Beaulieu, Beaulieu-sur-Ménoire-n jaio zen 1495ean. Bere ama Jeanne de Bosredon deitzen zen, eta umezurtz gelditu zen oso gazte, zaindარი lanak bete behar zituenak diru guztiak xahutu zizkiolarik. Bordeleko parlamentuaren aitzinean salatu zuen, bai abokatuari bai eta epaileei bertsoak zuzendu zizkielarik, eta 1529an justizia lortu. Urte honetan plazaratu zuen Bordelen *Les gestes des sollicitateurs* poema liburu, non apez bezala, *prestre*, ageri zaigun eta non tribunaletako hainbat jende kritikatzin dituen. Garai honetan Tulle-n bizi zelarik oso ospetsua zen teatrogileen artean bere ausardia eta literatur talentuak zirela eta, zenbait antzerki idatzi zuelarik honako

tituluak zutenak: *Histoire de l'enfant prodigue, Le murmure et fin de Choré, Dathan et Abiron...*

Esan bezala Lehetek babestu zuen, eta honen alaba Margaritaren maisu ere izan zen. Gero François de La Tour, Turenne-ko bizkontearen zerbitzura igaro zen, eta 1536an Lyon-era Charles d'Estaing-endako gomendiozko gutun batekin. Etxerik hoberenetan errezibitu zuten, Hélène de Gondi-ren irakasle izan zen eta Lyon-en 1537an *Divers rapportz, contenant plusieurs rondeaux, dixains et ballades*, argitaratu zuen, non amodiozko eta laudoriozko kantak ematen zituen, hala nola andere gorputzaren zazpi soin-armei buruzko bertsoak, askeegitza jo zirenak.

Eliza erreformatuarekin harremanetan zen, eta beraz, bai Erasmoren oho-retan bai eta Margarita Nafarroakoren alde bertsoak idatzi zituen, eta Mélancton-en lantxo bat itzuli zuen. 1537ko maiatzaren lehenean Genève-n babestu zen, bertan urte bat emanez, ondoren Lausanne-ra teologia ikastera joan zelarik. 1540an Bernan zen, eta artzain hautatu zuten Thierrens, Vaud-eko lurraldean, bertan zazpi urtez biziz, eta bai polemika lanak bai kanta izpiritualak idatziz, hala nola San Pabloren gutunak eta Psalmoak itzuliz. Garai honetan, hots, 1546. urtean plazaratu zuen *Chrestienne resjouissance*. Titulu luzean dioen bezala, apez, musikari eta organistatza jotzen zuen bere burua.

Liburu honetan 160 kantu ageri dira, zeinen hitzak eta musika sortzeaz harro sentitzen den. Halere Paul Meyer [1872], kritikariak dioenez, ez ziren hain originalak, garaian modan zirenetik imitatu baitzituen bai bertsoak, –batzuetan hitzez-hitz kopiatuz, bai eta doinuak. Zenbait kantatan aitasaindua, fraideak eta peregrinazioak kritikatzan ditu oso modu bizian. Eustorg Bâlen hil zen 1552eko urtarrilaren 8an.

Hona Eustorg de Beaulieu-k Bernard Leheteri eskainitako poema:

Jadis envoyée de par l'Auteur à scientifique & Tres-prudent Seigneur, Monsieur Maistre Bernard de Lahet, Advocat du Roy en sa Court de Parlement à Bordeaux.

Combien que Craincte en t'escripvant s'avance
De m'appeller Fol, plain d'oultrecuydance,
Espoir me poulse & me dict: Tu fais mal
4 Si tu te craintz q'ung cueur Noble & Loyal,
Tant enrichi de vertus à souhait
Comme celuy de Bernard de Lahet,
Aye en desdain la teneur de ta lettre,
8 Quoy qu'elle soit en rude stile & metre;
Et (que plus est) qu'il soit en dignité
(Non sans merite) & grande auctorité,
Car ja pour ce ne t'en tiendra à mespris,
12 Et n'en seras aucunement repris,
Joinct que les Biens,& les Honneurs du monde
N'ont rien changé ses meurs & sa faconde,
Et ne fut onq plus doulx & liberal

- 16 (Avant qu'il feust Advocat general)
Que maintenant, sellon ceux qui le hantent,
Et à toute heure au pres de lui frequentent.
Or ce voyant, j'ay dict à Crainete & Peur
- 20 Qu'en despit d'eux je prendrois le labeur
D'ung mot t'escrive en lourde Rymasseure,
Voyant que Espoir (que maintz nourrit) m'asseure,
le suppliant pardonner (toutesfois)
- 24 Ma folle audace, au moins pour ceste fois,
Combien que croy que trop ingrat seroye
S'à tout le moins ce coup ne t'escrivoye,
Veu les proffitz, les biens & les honneurs
- 28 Que j'ay receupz de toy en lieux plusieurs,
Sans que jamais te feisse aucuns services
Dignes en rien de tant de benefices;
Entre lesquelz j'ose bien reciter
- 32 Que je t'ay veu pour moy solliciter
Et'veoir mon sac, Puis en faire sermon
Au bon seigneur Monsieur de saint Symon
Qu'en mon proces lut commis Rapporteur,
- 36 Dont (grace a Dieu) j'euz par son rapport heur,
Car me garda sans faveur ne malice
Tresbien mon Droict en forme de Justice.
Mais les Raisons de droict que tu me feiz,
- 40 A sçavoir mon si j'en feiz mes proffitz:
Je te prometz que ouy, tant que de choses
Ne d'aultre piece en mon dict Sac enclose;
Et y parut, dont j'en mercie Dieu,
- 44 Qui me guida te trouver en ce lieu.
Tant d'aultres Biens j'euz par ton acointance,
Et de Faveur, que je n'auroys puissance
Le desservir de cent ans ne de plus,
- 48 Mais Dieu (qui peult) parfaire le surplus.
Je pense fort si ton cueur se delecte
(Cornme j'ay veu) au Jeu de l'Espinete ?
Et s'aymes tant le doulx bruyt Organique
- 52 Cornme aultres fois, & la douce Musique
Où je t'ay veu prendre tant de plaisir
Que bien souvent, ains que t'aller gesir
(Pour de soucy & peyne estre delivre),
- 56 Si tu trouvois de Musique aulcung Livre,
Toy, Blaise, & moy, chantions jusque à my nuyc,
Sçachant que Dueil ne proffite mais nuict?
Et, pour plus estre à la Musique enclin,
- 60 Tu t'aconctoys de Clement Jennequin
Et d'aultres maintz, toutz gens d'experience,
Et où gisoit Musicalle science.
C'estoit en l'An mil cinq cens vingt & neuf,
- 64 Q'ung pain d'ung liard n'estoit plus gros q'ung ceuf;
Voire ne fut cent ans avant Cherté
Telle que alors, ne si grand Paovreté.
Ce non obstant, à tes Coustz & Despens
- 68 Tu tins Maison ouverte à plusieurs Gens.
J'en suis Tesmoing qui ne le puis nyer;

- Pareillement maistre François Cornier
 Et maistre Aubert du Pré, aussi la Chausse
 72 Et aultres maintz ayant part à la Saulse.
 Je Ry souvent lors que je considere
 Le passetemps que tu euz d'ung petit Heere
 Que j'achaptay pour de ça m'en venir,
 76 Du quel ung jour (s'il t'en veult souvenir)
 Je euz belle peur à cause d'une Bulle
 Ou d'ung Papier en forme de Cedulle
 Que quelque Gueux vint à ton huys poser,
 80 En declairant qu'il venoit se opposer
 A mon marché & achapt du dict Heere,
 Lequel Rapport, certes, ne me pleust guere,
 Et feuz long temps (comme sqais) sans respit,
 84 Fantasié & tout plain de despit.
 Mais peu apres le Cueur si me alla dire
 Que ce n'estoit q'ung marché faict pour rire,
 Et que à tes gens (pendant nostre Repas)
 88 L'avoys chargé pour retarder mes Pas,
 En me monstrant que encore ma presence
 Ne te faschoit, ne cheuz toy ma despence.
 Noble Seigneur, pour resolution,
 92 Par cest escript te fais relation
 Que pour affin que Ennuy de moy reculle.
 Suis à present en la ville de Tulle'
 Tu la cognois, Pour ce n'en dy rien plus,
 96 Te suppliant que je ne soye exclus
 De ta memoire, encore que ne ays veu signe
 (En mon endroit) dont de ce je soys digne;
 Et me commande en toutz lieux ton vouloir,
 100 Car de ce faire as sur moy le pouvoir.

Aski adierazgarriak direla uste dut ehun bertsolero hauek, zeren ikusten ditugun Bernard, Eustorg eta Blaise delako bat (nor ote?) bildurik eta gauerdinaino kantatzen: *Toy, Blaise & moy, chantions jusque à my nuict* (57.bl.).

Clément Jennequin (Châtellerault 1485 ing. - Paris, 1558), musikaria, François de Gondi, Lorraine-ko kardinalaren eta François de Guise-ko jaunek babestua, hala nola Henri II.aren konpositorea, 1505az geroztik Bordelen ageri da Lancelot du Fau, Parlamentuko lehendakari eta 1515az gero Luçon-ago apezpiku izango zenaren inguruan. 1523an Jean de Foix, Bordeleko artzapezpikuak babestu zuen eta 1525ean Saint Emilion-en Fronde-ko kalonje izanen da. Bere obra nagusia hiru, lau eta bost ahotsetara diren berrehun eta hirurogeita hamabost kantek osatzen dute. 1520an dagoeneko ospetsu eta musika profanoan maisu, jenero guztiak landu zituen, lirikoa, narraziozkoa, erotikoa, teatrala... bere kanta eskuzkribuz-eskuzkribu zabaltzen zirelarik Europan barrena, batipat 1528an moldiztegiratu *La Guerre* obraren ondoren. Bere liburu famatuenen artean aurki daitezke: *Chansons* (1528), *Verger de musique* (1559)...(sic).

Beraz, musikari handi hau ere lagun zuten. Nabarmen da, Bernard Laheteren etxea, mende bat geroago Bertrand d'Etzauzena bezalaxe artisten

babesleku izan zela. *Tu tins Maison ouverte à plusieurs Gens* (68. bl.), dio zehazki laudoriozko koplak, aipatuz François Cornier eta Aubert du Pré maisuak.

Kantatuko ote zituen Bernard Lehetek bere Bordeleko jauregian euskal kontak Beñat Detxepareren konpainian? Neretzat ez dago dudarik baietz, zeren baitirudien Lehetek, Cornier, Bordeleko parlamentuan prokuradore zenak eta du Pré-k lagun talde eder bat osatzen zutela, Musikazale amorratua zena, eta zeinekin, antza denez gure lehen poetak noizpait parte hartuko zuen, zalantzarik gabe. Guzti hauek eta beste zenbaitek osatuko zutekeen, ziuraski, Bordeleko talde humanista eta errenazentista, tamalez gutxi ezagutzen duguna, eta zeinen artean Clément Marot-en [1968] eragina nabarmena den.

Ez litzateke noski gure poetaren koplak iturriak eta nondikakoak, poetikotasun bideak aztertzeko ikerketa lerro galdua Bordeleko errenazimendu garaia zertxobait gehiago arakatzea. Guk hemen urrats bat besterik ez dugu eman, eta hurrengo lanek agian baieztatuko dutelakoan iritzi hau, hemen amaitzen dut solas labur hau.

BIBLIOGRAFIA ERREFERENTZIAK

Archives Historiques du Departement de la Gironde. Paris, Alphonse Picard et fils, 1901, Vol. xxx.

Archives Historiques de la Gironde, XX, 1487-1567. Registre des enregistrements, n. 5, fol. 117v.

Archives de Gironde. Registre d'enregistrement à Bernard de Lahet de l'office d'avocat général, vacant par la promotion de Thomas Cuisinier, à l'office du Parlement de Provence. Fond IB, 1287-1538, fol 158.

Beaulieu, E. de, 1529, *Les gestes des solliciteurs...* Bordeaux.

–, 1540, *Les divers rapports contenant plusieurs rondeaulx, dizains, ballades, chansons, epistres, blasons, epitaphes & aultres joyeusetez*. Paris, Alain Lotrian.

–, 1546, *Chrestienne resjouissance composée par..., jadis prestre, musicien et organiste en la faulce église papiste et depuis, par la miséricorde de Dieu, ministre évangélique, en la vraie église de J. C.*

COLOMBIES, J., 1533, *Statuta Synodalia*. Baiona. BNP, coté, B. 27911.

DETXEPARE, B., 1545, *Linguae Vasconum Primitiae*. Bordeaux, François Morpain.

GOYHENETCHE, E., 1990, *Bayonne et la région Bayonnaise du XIIe au XVIe siècle*. UPV, Bilbao.

–, 1991, "Notas sobre la Onomástica y la Historia Medieval de Iparralde", *Onomasticon Vasconiae*. Ed. E. Knörr & M. A. Libano, Euskaltzaindia, Bilbao, 292-305.

GUY, H., 1968, *Clément Marot et son école. Histoire de la poésie française au XVIe siècle*. Paris, Champion.

LAMANT-DUHART, H., 1997, *Armorial du Pays Basque*. J & D. Biarritz.

LASSUS, A., 1993, "Les maisons nobles, infançonnes autres de Sare et leurs occupants", in Jacques Antz. et al., *Sare, Ekaina*, 179-211.

MEYER, P., 1872-X-2, *Revue critique*.

PEGG, M.A. (ed.), 1964, *Eustorg de Beaulieu, Les Divers Rapports*. Genève. Droz.